

УДК 37.011.3-051:73/76]:7.012

Тетяна Сасенко

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ
БАГАТОФІГУРНОЇ ЖИВОПИСНОЇ КОМПОЗИЦІЇ
МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Статтю присвячено вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей, зокрема, вчителя образотворчого мистецтва. Доведено, що багатофігурна живописна композиція містить у собі великий мистецький потенціал, який може бути використано у підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з метою підвищення їх професійної підготовки, як матеріальне та духовне надбання людства. Запропоновано методику вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури.

Ключові слова: *майбутній вчитель образотворчого мистецтва, багатофігурна живописна композиція, українська культура, методика вивчення, зміст, форми, методи, види навчально-художньої діяльності.*

The article is devoted to the improvement of professional training of future specialists in artistic specialties, in particular, the teacher of Fine Arts.

It is proved that the multi-figure painting composition contains a great artistic potential that can be used in future teachers' of Fine Arts training in order to enhance their professional training as a material and spiritual achievement of mankind.

Relying on the latest approaches to the problem under study and using a systematic approach, we have developed a technique for studying a multifigured painting composition by future teachers of Fine Arts on the material of Ukrainian culture.

The proposed method of studying a multifigure pictorial composition by future teachers of Fine Arts on the material of Ukrainian culture consists of four interconnected blocks: the target one, the content one, the practical one, the estimation one.

The target block defines the conceptual basis of the methodology, its purpose and task.

The content block defines the study of a multifigured pictorial composition by future teachers of Fine Arts on the material of Ukrainian culture by mastering artistic knowledge, skills and abilities in this aspect.

The creative stage of the practical block of the method of studying a multi-figure painting composition on the material of Ukrainian culture involves the development of artistic creativity, the creation of copyright works.

The estimated block of techniques for studying a multifigure pictorial composition by future teachers of Fine Arts on the material of Ukrainian culture includes a control, which creates the prerequisites for a qualitative assessment of the effectiveness of the methodology.

The main forms of activity of future teachers of Fine Arts in the process of studying a multi-figure painting composition on the material of Ukrainian culture are the following: educational activities (lectures, practical, laboratory classes, independent work under the direction of a teacher); folklore and ethnographic activity (protection of artistic and creative projects, expeditionary searches in the countryside, research and description of the life of the Ukrainian people, sketches); communicative activity (communication with artists, visiting workshops of artists); excursion activities (visiting museums, workshops of artists, internet excursion, multimedia excursion); exhibition activity (short-term, thematic, final exhibitions of student's works, participation in urban artistic activities).

Consequently, the proposed method of studying a multi-figure painting composition will enhance the quality of the training of future specialists; will help to get deeper into the meaning of Fine Art; to form a worldview, aesthetic tastes, a desire to study Ukrainian culture; will increase technical skill, professional level of future teachers of Fine arts.

Keywords: *future teacher of Fine Arts, multi-figure painting composition, Ukrainian culture, a technique, table of contents, forms, methods, kinds of educational-artistic activity.*

У сучасному культурно-освітньому просторі набуває значущості і важливості діяльність вчителя образотворчого мистецтва, яка спрямована на розвиток, навчання та виховання підростаючого покоління.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» підкреслюється, що оновлення системи вітчизняної освіти має неодмінно вдосконалюватися шляхом оптимізації підготовки кожного вчителя до максимальної реалізації його професійно-творчого потенціалу в педагогічній діяльності.

У зв'язку з цим, одним із основних завдань педагогічної науки в Україні є вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей, зокрема, вчителя образотворчого мистецтва.

Широке коло вітчизняних учених, методистів, викладачів та інших фахівців у галузі мистецько-педагогічної освіти, філософії, професійної педагогіки, психології та мистецтвознавства займається різноплановими дослідженнями, вивченням і впровадженням методик професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва з метою зробити зазначений процес ефективним.

Дослідженню проблеми професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах присвячена значна кількість наукових праць з

педагогіки та психології (О. Абдулліна, С. Архангельський, Г. Васянович, С. Гончаренко, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Моляко, О. Пехота, В. Рибалка, В. Сластьонін, В. Семиченко, С. Сисоєва, Л. Хомич, О. Щербаков та ін.).

Положення теорії мистецької освіти обґрунтовано в працях вітчизняних учених В. Бутенка, С. Коновець, М. Лещенко, Н. Миропольської, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, В. Радкевич, О. Рудницької, С. Соломахи, О. Щолокової та ін.

Варто зазначити, що, в цілому, дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва завжди приділялась належна увага. Так, теоретичні і методичні аспекти цієї підготовки представлено у доробку вітчизняних учених та зарубіжних дослідників: Є. Ігнат'єва, Д. Кардовського, В. Козлова, Б. Ломова, Б. Неменського, Г. Орловського, М. Ростовцева, П. Чистякова та ін.

Засоби оптимізації художньо-педагогічної підготовки студентів вищих навчальних закладів вивчали дослідники: Н. Анісімов, Г. Беда, М. Кириченко, В. Кузін, М. Маслов, М. Резниченко та ін.

Шляхи і засоби розвитку творчого потенціалу студентів у процесі вивчення художніх дисциплін досліджували А. Бондарева, В. Зінченко, О. Ткачук, Є. Шорохов. Проблемою формування творчої спрямованості вчителів образотворчого мистецтва та удосконаленням їх методичної підготовки займалися С. Дембинський, Т. Комарова, В. Лазарєв, Л. Любарська, О. Мілюковата та ін.

Основні положення теорії композиції розроблені в працях М. Алпатова, М. Волкова, М. Ростовцева, В. Щербакова та інших учених художників-педагогів. Надалі методологічні засади композиції в змістовому й методичному аспектах досліджували О. Голубєва, С. Данілушкіна, Р. Паранюшкін, В. Щербина та ін.

Питанням удосконалення змісту та методики викладання композиції в системі художньо-педагогічної освіти присвятили свої публікації Є. Антонович, А. Барташевич, В. Гнатюк, О. Кайдановська, Т. Касьян, І. Мітальська, В. Михайленко, Б. Негода, О. Перепелиця, М. Пічкур, М. Стась, Н. Урсу, М. Яремків та ін.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що в теорії й практиці вищої освіти України акумульовано значний досвід, який може стати основою удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Водночас питанням вивчення багатофігурної композиції як ефективного засобу підвищення професійної майстерності майбутнього учителя образотворчого мистецтва окремого дослідження не присвячувалося.

Актуальність означеної проблеми зумовлена сучасним станом педагогічної освіти, що увиразнюється у суперечностях між: теоретичними й практичними здобутками вітчизняної мистецької освіти й недостатнім науковим обґрунтуванням рекомендацій щодо їхнього використання в

професійно-педагогічній підготовці вчителів образотворчого мистецтва, зростанням запиту на поглиблене оволодіння спеціальними знаннями у галузі образотворчого мистецтва зумовили порушення зазначеної теми.

Метою статті є обґрунтування методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва виявив, що її окремим аспектам надається значна увага в мистецтвознавчій, психолого-педагогічній, мистецько-педагогічній літературі [1; 2; 3; 4; 6; 7].

Нами було розглянуто історико-мистецтвознавчий аспект появи та розвитку багатофігурної живописної композиції.

З'ясовано, що кожна історико-культурна епоха споглядає на світ своїм поглядом і створює власне зображення світу і власне, характерне тільки для неї мистецтво. Зі зміною культури змінюється також і створюване нею мистецтво. Відповідно, поява і розвиток багатофігурної живописної композиції була пов'язана зі змінами історії людства на кожному етапі розвитку цивілізації.

Загалом, аналіз першоджерел доводить, що мистецтво появи та виконання багатофігурної живописної композиції містить у собі великий мистецький потенціал, який може бути використано у підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з метою підвищення їх професійної підготовки, як матеріальне та духовне надбання людства.

Вивчення педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, показало, що окремі аспекти вивчення багатофігурної живописної композиції входять до змісту навчальних предметів, таких як «Теорія та історія образотворчого мистецтва», «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Композиція живописного твору», «Станковий твір в матеріалі», «Композиція станкового твору в матеріалі».

На сьогодні існує багато шляхів підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Опираючись на новітні підходи з досліджуваної проблеми й використовуючи системний підхід, нами було розроблено методику вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури.

Розробка методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури ґрунтувалося на методологічних засадах загальної педагогіки (А. Алексюк, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Каган, Г. Костюк, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко та ін.), мистецької педагогіки (С. Коновець, В. Кузін, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, М. Ростовцев, О. Рудницька, О. Шевнюк та ін.), концептуальних положеннях психології (Б. Ананьєв, Л. Вигодський, Д. Ельконін, А. Леонтєв, В. Крутецький, К. Платонов, С. Раппопорт, С. Рубінштейн,

Б. Теплов, Д. Фельдштейн та ін.).

В основу методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури повинні бути покладені вимоги до професійних стандартів підготовки фахівців у даній галузі, а також опис методологічних принципів, на основі яких будуватиметься дана методика [8; 9; 10].

Всі складові змістового наповнення методики повинні описувати логіку взаємодії предмету методики (вивчення багатофігурної живописної композиції), суб'єкта (студентів) і освітнього простору, в якому взаємодіють усі учасники педагогічного процесу (вищий навчальний заклад).

Методика вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури повинна базуватися на наступних принципах навчання та виховання [10; 11]: науковості, систематичності, наочності; природовідповідності – врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів педагогічних вузів; гуманізму, в поєднанні з високою вимогливістю до студентів; навчання особистості в навчально-художній діяльності та спілкуванні; наступності, спадкоємності поколінь; зв'язку з національною культурою та традиціями.

Розроблена нами методика відображає процес вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури.

Створена методика сприяє систематизації інформації про умови, зміст, форми і методи вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури.

Пропонуємо залучити студентів педагогічних вузів до таких форм діяльності у процесі вивчення багатофігурної живописної композиції на матеріалі української культури: навчальна діяльність (лекції, практичні, лабораторні заняття, самостійна робота під керівництвом викладача); фольклорно-етнографічна діяльність (захист художньо-творчих проєктів, експедиційні пошуки у сільській місцевості, дослідження та опис побуту українського народу, замальовки); комунікативна діяльність (спілкування з художниками, відвідування майстер-класів художників); екскурсійна діяльність (відвідування музеїв, майстерень художників, інтернет-екскурсія, мультимедійна екскурсія); виставкова діяльність (короткочасні, тематичні, підсумкові виставки студентських робіт; участь у міських мистецьких заходах).

Вирішення питання вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва тісно пов'язане з розширенням методів роботи.

У образотворчому мистецтві, як і в будь-якій галузі художньої

діяльності, форма і зміст виступають у нерозривній єдності. Для того, щоб осягнути художній образ, необхідно не лише уявити його, але й зрозуміти, якими художньо-виражальними засобами художник розкриває свої переживання. Саме тому велика увага повинна надаватися аналітичній роботі.

Поглиблений аналіз творів різних авторів (М. Пимоненко («Весілля в Київській губернії», «Свати», «Ворожіння», «Не жартуй», «Київська квітка», «На ярмарку», «Жертва фанатизму», «Сінокіс», «Брід», «У похід», «Українська ніч. Побачення», «Вихід з церкви в Страсний четвер» (варіанти 1904 і 1907), «Зустріч з земляком», «Ідилія», «Суперниці», «Біля колодязя», «Проводи запасних»), В. Маковський («Дівич-вечір», «Ярмарок на Україні»), К. Трутовський («Весільний викуп»), І. Репін («Вечорниці», «Гопак») та ін.), яскраві порівняння і зіставлення, широкі стильові узагальнення є передумовою для розвитку художнього мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва, розкриттю їх художніх здібностей, високому рівню виконання багатофігурної живописної композиції.

Отже, можна виділити види навчально-художньої діяльності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення ними багатофігурної живописної композиції: художнє сприйняття живописних творів у аспекті, що вивчається, отримання мистецтвознавчих знань (ознайомлення з історією виникнення та розвитку багатофігурної живописної композиції, технологічними особливостями створення, образами, виховними функціями, художнє мислення, художній аналіз (диференційований, комплексний), порівняння творів живопису), практична діяльність (освоєння прийомів роботи над багатофігурною живописною композицією), навчальна (навчальні вправи та роботи) та творча діяльність (створення авторських художніх робіт).

На першому етапі створення методики нами визначено структуру вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого визначалася у сукупності критеріїв: інформаційно-пізнавального, практичного, творчого, оцінного.

Реалізація цих критеріїв, які активно взаємодіють та взаємозбагачують один одного, сприяє ґрунтовній розробці методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Наступний, другий етап організації методики охоплював аналіз процесу вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Третій етап у підготовці даної методики – визначення педагогічних умов, які забезпечать вивчення багатофігурної живописної композиції

майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Завершальний четвертий етап – це розробка самої методики та її апробація з метою виявлення недоліків.

Розроблена методика вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: цільового, змістового, практичного, оцінного.

Цільовий блок визначає концептуальну основу методики, її мету і завдання. Основною метою даної методики є вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури.

Досягнення основної мети пропонується здійснювати на основі зазначених вище принципів та методологічних підходів.

Змістовий блок передбачає вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури шляхом засвоєння художніх знань, вмінь та навичок у зазначеному аспекті. У структурі методики нами були виділені чотири складові, компоненти, на які потрібно звернути увагу при вивченні багатофігурної живописної композиції – інформаційно-пізнавальний, практичний, творчий, оцінний.

Практичний блок охоплює організаційну діяльність та науково-методичний інструментарій у реалізації методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва.

Метою підготовчого етапу практичного блоку методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури є підготовка базису (актуалізація опорних знань студентів, набутого художнього досвіду студентів з вивчення багатофігурної живописної композиції, мотивація до вивчення і виконання багатофігурної живописної композиції, створення атмосфери співпраці та співдружності, формування ціннісного відношення студентів до живописних творів на матеріалі української культури). Формами, методами, прийомами та засобами методики на цьому етапі є:

– форми – лекції, практичні заняття; самостійна робота під керівництвом викладача, презентації, зустрічі з художниками; відвідування музеїв, виставок;

– методи – словесні методи (бесіди, розповіді, пояснення), наочні методи (демонстрування, ілюстрування, показ та обговорення фільмів про життя та творчість художників, які створювали багатофігурні живописні композиції); інтерактивні методи.

Інформаційно-діяльнісний етап практичного блоку методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми учителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури передбачає

формування художніх знань, вмінь та навичок створення живописних творів. Метою цього етапу є активне залучення студентів до різних форм та видів художньої діяльності. Формами, методами та засобами на цьому етапі є :

– форми – лекції, практичні, лабораторні заняття, самостійна робота під керівництвом викладача; фольклорно-етнографічна діяльність; виставки студентських робіт;

– методи – словесні (показ, пояснення), наочні (демонстрування, ілюстрування, показ, майстер-класи, відвідування виставок, музеїв), практичні методи (вправляння, вправи, практичні завдання).

Творчий етап практичного блоку методики вивчення багатофігурної живописної композиції на матеріалі української культури передбачає розвиток художньої творчості, створення авторських творів. Формами, методами та засобами на цьому етапі є :

– форми – лабораторні заняття, самостійна робота під керівництвом викладача;

– методи – проблемно-пошукові методи навчання (підготовка та захист творчих проектів виставки студентських творів).

Оцінний блок методики вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури є контрольним, що створює передумови для якісної оцінки дієвості методики.

Оцінний блок включає критерії, показники та рівні виконання багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва, форми, методи та засоби контролю та оцінювання досягнень студентів.

Отже, вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва представлено нами у вигляді розробленої і апробованої методики на кафедрі образотворчого мистецтва Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, впровадження якої дало змогу здійснювати цілеспрямоване керівництво досліджуваним процесом.

Дана методика відображає структурні елементи (компоненти, етапи, форми, методи, засоби), кожен з яких має конкретні завдання, функціонування, спрямовані на досягнення конкретної мети – вивчення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва на матеріалі української культури, результатом якого є створення авторського художнього твору.

Запропонована методика вивчення багатофігурної живописної композиції посилить якість підготовки майбутніх спеціалістів; допоможе глибше осягнути значення образотворчого мистецтва; сформувати світогляд, естетичні смаки, бажання вивчати українську культуру;

підвищить технічну майстерність, професійний рівень майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Перспективним напрямом подальших розвідок є підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва до вивчення методики створення багатофігурної живописної композиції майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков Н. Н. *Композиция в живописи*. Москва: Искусство, 1977. 143 с.
2. Григор'єва В. Б. Формування навичок композиційної діяльності на початковому етапі навчання (в системі підготовки художників-педагогів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Одеса, 1998. 20 с.
3. Гудак В. Композиція як провідна й визначальна дисципліна в процесі формування митця. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2012. Вип. 23. С. 66–78.
4. Касьян Т. К., Полудень Л. І. *Композиція*. Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2012. 88 с.
5. Пічкур М. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2000.
6. Урсу Н. О., Негода Б. М., Гнатюк В. А., Мітальська І. П. *Теоретичні основи композиції*: навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ художніх та художньо-педагогічних спеціальностей. Кам'янець-Подільський, 2004. 62 с.
7. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення: підручники і посібники. Тернопіль, 2009. 112 с.
8. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія, теорія. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
9. Бутенко В. Г. Умови формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя. Київ – Запоріжжя, 2002. Вип. 22. С. 172–175.
10. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
11. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.